

Stanislav Komárek. *Jungovské eseje z devadesátých let*. Praha: Academia, 2022, 632 s., ISBN 978-80-200-3330-7.

Téma filosofické antropologie jako problém vztahu biologických a kulturních determinant v činnosti a bytí člověka bylo intenzivně diskutováno na přelomu 19. a 20. stol., v období prosazujícího se pozitivismu a naturalismu v přírodních vědách (viz dále). Nejvýraznějším představitelem současné filosofické antropologie u nás je prof. RNDr. Stanislav Komárek (nar. 1955), významný český přírodovědec (biolog), ale i filosof, esejista, autor beletrie i poezie, tvůrce rozsáhlého díla zasahujícího do mnoha dílčích biologických oborů, v biologii např. *O dějinách biologického myšlení* (1997; r. 2008 publikováno v Akademii pod názvem *Obraz člověka a přírody v zrcadle dějin*), dále *Příroda a společnost* (vydáno v anglickém překladu r. 2009), máme-li jmenovat některé z množství jeho knižních vědeckých pojednání a filosofických esejů; kromě této publikační činnosti přispíval i do mnoha časopisů, jako jsou např. Tvar, Vesmír atd.

Od roku 2001 je Komárek profesorem filosofie a dějin přírodních věd na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Z množství jeho děl zde chceme stručně pojednat o dvou svazcích jeho pozoruhodných studií, shrnujících jeho analýzu nejvýznamnějších antropologických teorií člověka v dílech biologů a C. G. Junga: 1. *Jungovské eseje z devadesátých let* (Academia, 2022), 2. *Darwin, Wilson, Portmann, Lorenz – Obraz člověka v dílech biologů* (Academia, 2021).

Obě díla s jungovskou tematikou, zavádějící do biologie metafyzická/spirituální hlediska (osobnost člověka jako transcendentní subjekt apod.), jsou gigantickým přehledem krátkých, kritických pojednání, z nichž jeden svazek obnáší sto padesát článků přispívajících k dané problematice.

Jak již bylo naznačeno výše, k polemice na téma filosofické antropologie došlo v době vrcholného pozitivismu na přelomu 19. a 20. století, kdy lékař R. L. K. Virchow a nejvýznamnější fyziolog té doby H. L. von Helmholtz prohlásili, že biologické jevy lze vysvětlit jazykem fyziky a chemie. Proti tomu se o něco později vymezili vitalisté a neovitalisté (v první řadě H. Bergson s pojmem „élan vital“ a H. Driesch s konceptem „entelechie“), u nás to byl zejména protestant prof. M. Rádl a dále významný profesor fyziologie, dvojnásobný rektor UK a katolicky orientovaný filosof a vědec F. Mareš ve svém vynikajícím díle *Idealism a realism v přírodní vědě* (1901) a rovněž ve spisech *Život – tvůrčí síla* (1913) a *Životní účelnost* (1917). Proti pozitivismu, který Mareš nazýval masarykovským termínem „realismus“ (Masaryk pokládal za „skrytého pozitivistu“), byl postaven termín idealismus jako označení pro „duchovní činitele“. Později, již ve 20. století, následovala polemika s pozitivistickým naturalismem, a to zejména v dílech švýcarského antropologa, zoologa a filosofa prof. Adolfa Portmanna (*Biologie und Geist*, 1956), Henri Bergsona (*Évolution créatrice*, 1900; česky *Vývoj tvořivý*, 1901). Mezi neodarwinisty 20. stol. patřili především obhájce instinktivismu Konrád Lorenz (*Die sogenannte Böse*, 1963; česky 2003), Edward O. Wilson, americký zoolog a reprezentant „sociobiologie“, a Hans Driesch (*Der Mensch und die Welt*, 1927; česky *Člověk a svět*, 1933, *Die Grundlagen der Psychologie*, 1929; česky *Základní problémy psychologie*, 1933).

Filosoficko-antropologické dílo prof. Komárka lze věcně zhodnotit jen s obtížemi pro jeho obsahové bohatství, nové podněty, objektivisticky polemický přístup, pozoruhodné postřehy a hloubku i šířku pohledu. Je především významným podnětem k problematice filosofické antropologie, do které vnáší nové vzrušující aspekty, jako např. estetická hlediska kreseb na křídlech motýlů (krása jako biologická funkce?). V Komárkově díle *O obrazu člověka v dílech biologů* (2021, s. 179 n. a s. 181), v pojednání o „přirozenosti člověka“ a v konfrontaci s fyzickými a kulturními

aspekty jedincova života, resp. problematiky společensky kulturního a „animálního“ aspektu lidského bytí se uvádí, že: V pohledu na lidskou přirozenost nelze proti sobě ostře stavět animální a duchovní projevy v jeho činnosti a bytí, neboť „neexistuje žádná mimokulturní, „divoká“ lidská přirozenost“ ... „Lidská přirozenost se tudíž může uskutečnit pouze v sociálním prostředí, které výchovně působí od samého počátku. Za značně rizikový faktor zde lze pokládat moderní „nukleární“ rodinu, navíc často nekompletní, kde je osekána řada širších sociálních vztahů, které se dítě musí později vědomě učit zvládat – tradiční velkorodiny či kmenová společenství tento problém řešily prakticky automaticky. Zcela zavádějící je představa, že pro formování (už ta mechanická metafora) lidského vztahování se ke světu má podstatný význam škola – rodinné zázemí a další vlivy (médiu, dnes výlučně digitální) mají nesrovnatelně významnější vliv. Vzhledem k dědičně fixované komponentě lidské přirozenosti je velmi ilusorní domnívat se, že strukturu osobnosti kteréhokoli člověka lze radikálním způsobem ovlivnit jinak než destruktivně. Samozřejmě lze vyvolané kapacity řečové, paměťové, zvykové atd. plnit obsahy odpovídajícími místu, době a sociálnímu zařazení, ale podstatné ovlivnění povahy, osobního tempa, zálib atd. je záležitostí v zásadě téměř nemožnou“.

Komárkovo předmětné dílo je přímo pokladnicí podnětů k dalším diskuzím nad danou, stále diskutovanou a diskutabilní problematikou filosofické antropologie.

Milan Nakonečný
(M.Nakonecny@seznam.cz)